

Колісниченко Г.В.

аспірант кафедри ІТМ

Харківська державна академія
дизайну і мистецтва

КОЛАЖ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ: ТЕРМІНОЛОГІЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ

Анотація. В статті досліджене походження терміну «колаж» та окреслено головні принципи розвитку колажу, як художнього напрямку в мистецтві ХХ ст.

Ключові слова: колаж, колажна техніка, мистецтво ХХ століття, живопис.

Анотация. Колесниченко А.В. Коллаж в изобразительном искусстве: терминология, классификация и проблема изучения. В статье исследовано происхождение термина «коллаж». Очерчено главные принципы развития коллажа, как художественного направления в искусстве ХХ века.

Ключевые слова: коллаж, коллажная техника, искусство ХХ века, живопись.

Annotation. Kolesnichenko A.V. Collage is in a fine art: terminology, classification and problem of study. In the article the origin of term is investigational «collage». Main principles of development of kollazha are outlined, as artistic direction in the art of the ХХ century

Key words: collage, collage technique, art of ХХ age, painting.

Постановка проблеми. Кожна історична епоха демонструє свій тип художнього бачення і закладає відповідні йому мовні засоби. У мистецтві початку ХХ століття, як реакція на бурхливі ритми мегаполісів з одного боку та пошук нових форм вираження за для створення принципово нового мистецтва з іншого, формується колажне мислення, що згодом вплине на виникнення нового бачення світу та призначення предметів. Саме на початку ХХ століття, відповідно новому світогляду народжується колаж, як оригінальна художня мова, що згодом стане одним із засобів організації простору та новою віхою у змістовному сенсі.

Випереджаючи розмову про значення колажу як художнього принципу в культурі та мистецтві насамперед слід зауважити, що це поняття має узагальнюючий характер та широко використовуються у різних царинах мистецтва. Слово «колаж», має французьке походження від «collage» і в перекладі означає «наклеювання». Так, термін існує в межах: живопису, кіномистецтва та музики і його визначають по-перше, як термін живопису, введений представниками кубізму, а потім підхоплений футуристами і сюрреалістами для систематизації власної художньої практики, по-друге - поєднання різнорідних елементів [1]. Великий енциклопедичний словник трактує колаж наступним чином: як прийом в образотворчому мистецтві, що полягає в наклеюванні на яку-небудь основу матеріалів, що відрізняються від неї за кольором і фактурою, твір, виконаний в цій техніці [2]. У музиці ХХ ст. колаж - особлива форма використання композитором в своєму творі фрагментів іншого твору (чужого або раніше написаного свого) [3].

Підсумовуючи вищесказане, слід зауважити, що техніка колажу з протягом часу істотно не мала змін, але незважаючи на це колаж пройшов певну еволюцію в мистецтві ХХ століття. У кубізмі колаж виступає як засіб організації простору та руйнування традиційного зорового сприйняття, стирання просторових меж і як вираз суб'єктивної точки зору художника. У дадаїзмі і поп-арті колаж ставав засобом руйнування матеріального світу, заперечення логічного мислення, є виразом хаотичності як зовнішнього, так і внутрішнього світу особи. Таким чином, вивчення колажу має подальші перспективи, оскільки, цей прийом стає виразом змін, що відбуваються в сучасному мистецтві.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок означеного дослідження, виконаного згідно з планом підготовки наукових кадрів кафедри теорії та історії мистецтва Харківської державної академії дизайну та мистецтв, є складовою частиною державних наукових програм, спрямованих на дослідження і об'єктивне відтворення історико-культурного процесу в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що тема колажу на сьогоднішній день є досить актуальною, цікавість науковців до колажу знайшла своє відображення у конференціях та форумах присвячених образотворчому мистецтву, проте слід відзначити, поняття «колаж» знаходиться на перехресті термінологічних полів декількох галузей мистецтва,

Надійшла до редакції 13.10.2011

зокрема, живопису, кіномистецтва і музики, та близько стикається з низкою споріднених понять (колажне мислення, інтертекст та інтертекстуальність). Вивчення цього явища відображені як в науковій літературі, так і в спеціальних словниках, статтях та теоретичних розробках. До отримання практичних результатів дослідження були долучені розвідки таких науковців, як Д.Бернштейн, Л. Савицька, О. Лагутенко, І. Азіян, А. Успенський, Д. Фомін та інших, а також джерела актуальної інформації в мережі Інтернет. Проблема колажу в європейському та російському мистецтві є більш вивченою, натомість для українського мистецтва означена проблематика майже нова та мало досліджена.

Метою даної статті є дослідити, систематизувати та виявити основні тенденції розвитку колажу в межах образотворчого мистецтва ХХ сторіччя, звернувши увагу на його стильові особливості та характерні принципи.

Виклад основного матеріалу. Щоб краще зрозуміти саму суть колажу і його роль в історії художньої культури, потрібно звернутися до генезису цього прийому. В мистецтвознавстві є усталена дата народження мистецтва колажу, і більшість дослідників вважає що, саме як мистецький прийом він був закладений у 1912 році, коли в Пабло Пікассо створив картину «Натюрморт із плетеним стільцем». Однак, майже за вісім років до того в проміжок між 1901-1906 роками Михайло Врубель та Іван Єфімов в своїх малюнках задля підсилення об'єму використовували золотисту фольгу і папір інший за фактурою та кольором, які наклеювалися на основу роботи. Що це, як не прояв колажу? Відтак ми робимо висновок, що поява цього прийому не поодиноким явищем і не є суто європейським, від початку сторіччя ідеєю колажу було просякнуте «мистецьке повітря» не тільки Європи, але і Росії, і ніяке інше століття окрім бурхливого ХХ не могло б закласти підґрунтя за для народження та розвитку колажу, як окремого жанру. На перевагу цієї тези слід пригадати декілька принципів нового мистецтва Володемара Матвейса (1912 р.), серед них принцип випадковості і принцип вільної творчості, котрі також створювали сприятливі умови задля його розквіту.

Новий погляд на колаж пропонують послідовники дадаїзму. Вони вважали, що в колажі кубісти прагнули підсилити виразність і почуття реальності форми. У дадаїстичному колажі головним було відчуття абсурдності і хаосу, панувала незрозумілість, що лякає. Головним у колажах дадаїстів виявляється невизначена порожнеча, що контрастує з райдужним сполученням фарб. Головне призначення добутоків дадаїстів - стан емоційного афекту [4].

У російському мистецтві колаж народився завдяки А. Лентулову, що в своїх роботах 1913 року «Москва» та «Василій Блажений» використав наклейки з фольги та паперу. Не обминув цей жанр мистецтва і Україну, де колажною технікою займалися А. Петрицький, Д. Бурлюк, В. Єрмілов та Б. Косарев. Така зацікавленість до колажу у різних мистецьких середовищах може бути викликана новим пошуком художньої мови, вирішенню важливих завдань форми, простору,

фактури, площини, що постали перед митцями на початку ХХ століття.

Художники театральньо-декораційного мистецтва 1910-х рр. також влучно впроваджували техніку колажу в мистецтво театру. Для створення ескізів декорацій вони використовували нетрадиційні матеріали (рогожа, мотузка, залізо, скло, синтетичні матеріали). Іноді, в художньому оформленні вистави з'єднувалися декілька художніх матеріалів в водночас.

Витоком цієї техніки був акт наклеювання однієї поверхні на іншу, та художникам цього стало недостатньо, колаж досить швидко перестає існувати як прийом і народжується як мислення. Майстрам вже не достатньо «вийняти» об'єкт зі свого контексту та помістити у інший контекст, колаж набуває символізму та своєї усталеної художньої мови. Іноді в дослідницькій літературі можна зустріти думку, що колаж мистецтво другого ешелону, втім вона не виглядає переконливою, адже до цієї техніки звертались кубісти - П. Пікассо, Ж. Брак, Х. Гріс, А. Архіпенко також футуристи - Карло Карра, Джіно Северіні, В.Хлебніков, дадаїсти - Курт Швіттерс, Хане Арп, художники російського авангарду - А. Лентулов, П. Кончаловський, О. Розанова, українські митці - Д.Бурлюк, Б.Косарев, В.Єрмілов, А. Петрицький та багато інших.

Техніка колажу не була поодиноким явищем, з часом художники експериментують з формою та фактурою, розширюють поняття простору та художньої мови завдяки чому народжуються нові напрями, такі як фотомонтаж, асамбляж, мистецтво об'єкту, декупаж та багато інших. З розвитком технічного прогресу та появою потужних комп'ютерів колаж як мистецький прийом отримав «нове дихання» вже у ХХІ столітті у вигляді комп'ютерного колажу, що говорить про його життєздатність та особливість. Хоча колаж як прийом застосовувався і попередніми поколіннями, сьогодні ця техніка має свою специфіку. Так, якщо раніше він був лише одним з можливих прийомів поруч з іншими, то в сучасному мистецькому просторі колаж отримала роль і невід'ємне значення в сучасній образотворчій культурі. В мистецтві останніх років колаж постає в формі «вибуху», як механізм нового прочитання значень, що були структуровані до нього. Сьогодні все частіше проходять виставки колажів художників різних країн, створюються музеї, що присвячені колажу. У Франції це асоціація Артколл, яка колекціонує твори мистецтва, виконані в техніці колажу. У 2000 р. в Сержін був відкритий музей колажу і центр документації з мистецтва колажу, який пропрацював шість років. У Форт-Уорт (США, штат Техас) існує Міжнародний музей колажу, асамбляжів і конструкцій.

Проблема вивчення колажу як художнього прийому на наш погляд на сьогодні полягає у складній побудові його розвитку, так як колаж у різних напрямках мистецтва вирішував різні пластичні завдання. Колаж має строкату структуру та широкі виразні можливості, він може бути класифікований за часом створення, техніками, матеріалами, прийомами виконання та композиціями, але його потрібно вивчати у царині тієї

художньої парадигми у якій він зростав та еволюціонував.

Висновки та подальший напрямок дослідження. Розглянутий матеріал переконує, що на сьогодні мистецтвознавство включає до переліку питань, які підлягають вивченню, колаж як традиційно вагому складову художньої творчості ХХ століття. Однак існують суттєві проблеми що до вивчення колажу у різних галузях мистецтва завдяки його неоднорідній структурі та складним умовам розвитку. Праці Л. Савицької, О. Лагутенко, І. Азіян, К. Безменова та інших фахівців стали міцним підмурком для подальших досліджень означеного спрямування. Подальший напрямок дослідження планується провадити в царині українського образотворчого мистецтва.

Література:

1. Современный словарь-справочник иностранных слов / Составитель С.И. Кормилов. — М.: АСТ, 1999.
2. Большой энциклопедический словарь / Редакторы И. Лапина, Е. Маталина, Р. Секачев. Современная энциклопедия, 2008.
3. Словарь иностранных музыкальных терминов / Т. Крунтяева, Н. Молокова. — Музыка, 2004.
4. Дмитриева Н.А. Пикассо. Биография. - М.: Наука, 1971.
5. Каптерева Т. Дадаизм и сюрреализм // Модернизм. М., 1969.
6. Олег Кривцун Эстетика. Учебник для гуманитарных вузов и факультетов. М. «Аспект Пресс». 1998
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: Русский язык, 1987.
8. Батракова С.П. Художник ХХ века и язык живописи: от Сезанна и Пикассо. - М.: Наука, 1996.
9. Андреева Е. Ю. Постмодернизм: Искусство второй половины ХХ — начала ХХІ века. СПб.: Азбука-классика, 2007.
10. Лесли Р. Пабло Пикассо. Мастер модернизма. - Минск: Белфакс, 1996.
11. Савицкая Л.Л. Коллаж в украинском искусстве 1910—1920-х годов // Русский авангард 1910—1920-х годов: проблема коллажа. М., 2005.